

כתב מהר"ם שיף: 'יש לראות לכאורה מה השמיענו בזה'. יש לומר, דבר גדול שמענו, שאף שאם לא ימתין לו, לא יהיה לו חבר טוב כמותו ללמוד תורה, בכל זאת לא המתין, שסכנת ההמתנה אפילו לשעה מועטת, גדולה היא. היה כדאי לו לוותר על חברותא כרשב"י ובלבד שלא יחמיץ את הרגע. וקבלתי מאדוני אבי זצ"ל, על דבר שאירע בוולוז'ין בימיו של הגר"ח זצ"ל; פעם אחת שאלו שאלה את הבקי הגדול ביותר בישיבה, באמצע סעודתו, והיה הדבר מפורש בתוספות, ולא ידע לענות. ומרוב צער לא גמר סעודתו ולא ברך ברכת המזון, ערק למקום סתר, וישב שם שבע שנים ולמד בהתמדה עצומה. ונעשה לאחד מגדולי ישראל.

וכששאלו את הגאון ר' חיים זצ"ל אם טוב עשה, ענה, שאף שעשה שלא כדין, שקם מאמצע סעודתו בלא ברכה, מאידך, אילו היה עושה כדין ומברכך ברכת המזון, לא היה בורח מן הישיבה להיסתר, ולא היה עוסק בתורה שבע שנים בהתמדה כזו. — בוא וראה גודל סכנת האיחור וההשהיה. (שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, מאמרים טז ל תשל"א)

'ככתבם וכלשונם'

'...ודכוותיה מצינו שכתב הרמב"ם על פסוק 'בכל דרכיך דעהו', דהיינו מי שאוכל ושותה ומעדן נפשו כדי שיהיה ברי וחזק לעבודת השי"ת יש לו שכר כמו שמתענה. ודברים אלו אסמכתא אקרא: שוא לכם משכימי קום כו' — דהיינו, שיש תלמידי חכמים מנדרין שינה מעיניהם ועוסקים בתורה הרבה, ויש תלמידי חכמים שישנים הרבה כדי שיהיה להם כח וחזק וריזות לב לעסוק בתורה. ובאמת יכול ללמוד בשעה אחת מה שזה מצטער ועוסק בשני שעות. ובודאי שניהם יש להם שכר בשוה. על כן אמר: שוא לכם — דהיינו, בחנם לכם שאתם מצטערים ומשכימים בבוקר ומאחרי שבת בלילה וממעטים שנתכם, זה בחנם, כי כן יתן לידידו שנה, דהיינו מי שישן הרבה כדי שיחזק מוחו בתורה, נותן לו הקב"ה חלקו בתורה כמו אותו שממעט בשינה ומצטער עצמו, כי הכל הולך אחר המחשבה... (ט"ז אה"ע כה,א)

'אנחה שוברת...'

אמר פעם חכם אחד, המלומד בקבלת יסורין באהבה: 'כל העולם כולו אינו כדאי אנחה אחת. אבל כל העולם כולו לא נברא אלא בזכות אנחה אחת שבעל היסורים כובשה בלבו והופכה לרננה'. (מתוך: חסידים ואנשי מעשה, כרך א' 'חלומותיו ודבריו של מתתיהו קווק').

דף סג

'איזיל לגביה אפשר דמפר נדראי, אתא לגביה אמר ליה אדעתא דגברא רבה מי נדרת... — פירש הריב"ש (בתשובה תו) שרבי עקיבא לא התיר לו את נדרו כיון שהוא נוגע בדבר וכאילו מתיר נדרי עצמו, אלא שפתח לו הפתח בלבד. [ובצירוף שנים אחרים שאינם נוגעים — דעת הריב"ש שם שיכול להתיר, ויש חולקים]. ער"ש משאנץ ספ"ב דנגעים. ומשמע בר"ש שאם הטעם שאינו מתיר הוא משום חשד, הרי שבצירוף אחרים שאינם חשודים יכול להתיר, ואם הטעם הוא משום שנידון כנדרי עצמו ואינו מתיר מגזרת הכתוב ד'לא יחל דברו', אף בצירוף אינו מתיר. ואולם בריב"ש נראה שאף לפי טעם זה מתיר בצירוף אחרים. וצריך עיון שנראה כתרתי דסתר. 'קובץ שעורים'.]

'אבל אמרה מאיס עלי לא כייפינן לה. מר זוטרא אמר כייפינן לה' –
 'שוב קבלתי מכתב שני בכ"ת, ששאל דעתי העני' בנדון השכיח שבעל ואשתו לא מיתדר להו ונפרדו
 זה מזה לפעמים חדשים ולפעמים שנים וכל שתדלנות להביאם יחד עלו בתוהו, והיא כבר מואסת בו,
 והוא מעגן אותה, מה העצה היעוצה עפה"ת —
 הנה קשה לי מעודי להכניס לענין חמור הזה, דכבר ידועים פלוגתת הראשונים בזה בכתובות ס"ג ע"ב
 אם במאיס עלי כופין אותו לגרש, והוראה יצאה לכל ישראל דלא כרמב"ם פי"ד מאישות דכופין, ואפילו
 דיעבד מהדרין עובדא, אלא כרבנו תם ודעמי' דהיא לא צריכה להיות עמו, אבל אין כופין אותו, ודא
 עקא דשוב נכנס הכפי' בגדר גט מעושה בסי' קל"ד באה"ע, אם לא באופנים המבוארים סי' קנד דקונסים
 אותו על מעשיו ומרחקים ממנו על מעשיו לא בכפי' על מנת לגרש, דהא יכול להרחיק נדוד ולא יצטרך
 להכניס עצמו בזה וע"כ אינו נכנס בגדר כפי', ובעו"ה רבו המתפרצים בזה, וכמה עגונות נשארות. ומה
 שכתב כ"ת דגם הוא אינו מקיים פריה ורביה, ורצונו לומר דאיכא לכפות אותו על זה — הנה בזמן הזה
 אין עושין כפיה על פריה ורביה כמבואר בפוסקים. וגם לא הוזכר רק אחר עשר שנים, כי בינתיים אולי
 ירחם. עכ"פ החכמים והצדיקים יעשו כטוב בעיניהם להשפיע עליו בדברים רכים ובדברים קשים, והיות
 המדובר בסוגיא זאת רב ההפסד ואחריות, אקצר'. (מתוך שבט הלוי ח"ה כז)

*

'גידול בתורה. בענין זה רבו המקורות, וכבר הארכנו בזה בכמה מקומות, ורק לשלימות הענין
 נחזור ונבאר בקיצור: 'והעוסק בתורה הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות;
 שני תלמידי חכמים המחדדין זה לזה בהלכה מצליח להם ולא עוד אלא שעולין לגדולה (שבת
 סג.). ותוס' כתובות סג.א קבעו כדבר פשוט 'דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם
 גדול'. ואין הכוונה בזה לריבוי הידיעות המתוספות לאדם בלימודו, כי בזה עוד לא נהיה אדם
 גדול, אלא האדם בתור אדם נהיה גדול, אם בדעת, אם במידות, אם בהשגה או במעשים. (מתוך
 עלי שור ח"ב עמ' תרמב.
 ע"ע שיחות לספר ויקרא להגר"א נבנצל שליט"א — אמור, עמ' רפא).

'הבנים דומים לאם, כמו שאמרו בפסחים (מט.) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת
 תלמיד חכם שאם מת או גולה מובטח לו שבניו תלמידי חכמים, ואילו אם הוא תלמיד חכם אין
 בניו תלמידי חכמים כמו שאמרו בנדרים (פא.), ונאמר בן כסיל תוגת אמו — ולא אביו. וזהו
 בזכרים אבל הנקיבות דומות לאב, שזהו מעלת בת תלמיד חכם, וכמו שאמרו בנדה (לא.) תלה
 הכתוב הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים, ומכל מקום מצד הרגילות הבת אצל אמה היא דומה
 גם כן לאמה מצד ההרגל ולא מצד התולדה, וכמו שאמרו (כתובות סג.) רחילא בתר רחילא
 אזלא. לכך הנושא אשה יבדוק באחיה (בבא בתרא קי.). ולעולם האבות ניכרים בבניהם כי מה
 שהוא סתום במעמקי הלב של האבות מתגלה לפועל בבנים כמו שכתבתי מזה במקום אחר. וכך
 קבלתי, כי הבנים מעמקי לב האבות'. (צדקת הצדיק סג)

- הגמלים — אחת לשלשים יום.
- הספנים — אחת לששה חדשים. דברי רבי אליעזר.
- דין 'ספן' אמור כשהוא מפליג חוץ לביתו, אבל כאשר הוא שוהה בביתו, ודאי הריהו כאנשים הקבועים כאן, כטייל ופועל. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג כח).
- החמר לא ייעשה גמל שלא ברשות אשתו. וכן כל כיוצא בזה.
- אם לא היתה לו אומנות כלל בשעת הנישואין, יכול לשנות אחר כך ממלאכה למלאכה. אולם טייל יש לומר שאינו ראוי להיות חמר או גמל ללא רשותה. (עפ"י חלקת מחוקק עו סק"ח).
- עונת תלמידי חכמים — מערב שבת לערב שבת (רב יהודה אמר שמואל).
- א. כל המפרשים פרשו ליל שבת. ואולם הערוך ('עין ו) הבין 'ערב שבת' כמשמעו, לפי שבו נברא אדם הראשון.
- ב. בעצם חיוב עונת ת"ח הוא אחת לשבת, ואם מסיבה כלשהי נמנע מלשמש בליל שבת, חייב משום מצות עונה ביום אחר. וכן אין חיוב בליל שבת דוקא כאכילה, ורשאים להמנע אם רוצים שניהם מטעם כלשהו, ואף בטעם קלוש. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קב וח"ג כח. ותמה מאד על מה שכתבו בשם המחזיק-ברכה שאם היה אנוס בליל שבת אינו חייב באמצע השבוע).
- ג. כתבו אחרונים שבזמננו יש ליעץ [ואף לחייב. ע' אג"מ אה"ע ח"ג סוס"י כח] לת"ח לקיים עונת פועלים, פעמיים בשבת. והעיקר הכל לפי כח האדם (עפ"י באור הלכה רמ, א).
- ד. כל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה. וכן אם מכיר באשתו שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה — חייב לפקדה. (או"ח רמ, א).
- נראה שעיקר חיוב עונה דאורייתא הוא כאשר האשה משתוקקת ומתאוית לבעלה, וטעם השיעורים שקבעו חכמים הוא לפי שסתם נשים צנועות הן ואין הבעל מכיר מתי היא מתאוית לו, לכך קבעו זמנים שאמדו [מלבד כח האיש] את דעת הנשים שרובן לא ישתוקקו ליותר בידען בטרדת הבעל. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג כח).
- ה. מצות עונה שייכת גם באשה שאינה בת בנים, כגון עקרה וזקנה. (פוסקים).

דף סג

קיו. מה דינה של המורדת על בעלה, מתשמיש וממלאכה? ומה דין המורד על אשתו?

המורדת על בעלה מתשמיש המטה, וכדברי רבי יוסי ברבי חנינא [דלא כרב הונא] אף ממלאכה, פוחתים לה מכתובתה שבעה דינרים בשבת, דינר לכל יום. רבי יהודה אומר: שבעה טרפעיקין (— שבעה חצאי דינר). עד מתי הוא פוחת והולך, עד כנגד כתובתה. ולאחר מכן — מוציאה ללא כתובה. רבי יוסי אומר: לעולם הוא פוחת והולך עד שאם תפול לה ירושה ממקום אחר גובה הימנה.

וכן המורד על אשתו מתשמיש, או לרבי יוסי ברבי חנינא, גם כשאומר איני זן ואינו מפרנס — מוסיפים על כתובתה שלשה דינרים בשבת, [דינר לכל יום מלבד שבת — כיון שמוסיפים לה נראה כנוטלת שכר שבת]. רבי יהודה אומר: שלשה טרפעיקין. [וכיון שיצרו של האיש קשה יותר, לכך קנס המורדת על בעלה גדול משל המורד על אשתו].

רבותינו חזרו ונמנו שיהיו מכריזים על המורדת בבתי כנסיות ובתי מדרשות ארבע שבתות זו אחר זו, ושולחין לה בית דין: הוי יודעת שאפילו כתובתיך מאה מנה — הפסדת. (לדעה זו לא ישהו ויפחתו לה מעט מעט אלא לאחר ארבע שבתות של הכרזה מפסידה הכל). אמר רמי בר חמא: פעמיים שולחים לה מבית דין, אחת קודם הכרזה ואחת לאחר הכרזה. דרש רב נחמן בר רב חסדא: הלכה כרבותינו. ורבא חולק.

לפרש"י, רבא פוסק שמששים את גיטה ופוחתים לה כתובתה מעט מעט. ולגרסת התוס' רבא פסק כרמי בר חמא שמכריוזים עליה פעמיים, ולא כרבתינו שאין שולחים לה אלא פעם אחת לאחר הכרזה.

ומסקנת הסוגיא (סד), שמששים את המורדת י"ב חדש עד לנתינת הגט, ואין לה מזונות. ואולם רבנן סבוראי תקנו ליתן גט לאלתר. (מובא בתוס' ובשאר ראשונים. ומבואר בדברי הראשונים שהתקנה היתה לכפותו ליתן גט. ואילו הרא"ש בפסקיו שאין לכפותו אלא שנתנו לו רשות לגרשה לאלתר ללא כתובה. וע' בקובץ שעורים).

אחת לי ארוסה ונשואה ואפילו נדה ואפילו חולה — כולן שוות בתורת מרד. וחולה שאינה בת מלאכה אין שייך בה מרד אלא מתשמיש, אבל נדה אעפ"י שאינה בת תשמיש, יש לה דין מורדת כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו.

מורדת מתשמיש שמששים אותה ופוחתים מכתובתה, לדברי אמימר, דוקא כשהיא רוצה בו אלא שמצערותו, אבל אומרת מאוס עלי — אין כופים אותה (להשהותה, אלא נותן לה גט ויוצאה בלא כתובה. רש"י). ולדברי מר זוטרא כופים.

כאמור, רש"י מפרש כופים אותה להשהותה. ויש מפרשים: כופים אותו לגרשה, ואינו נותן לה כתובה. (וכן היא שיטת הר"ף והרמב"ם — אישות יד, ועוד). ואין נראה לרבנו תם. [והתוס' כתבו ליישב קושיות רבנו תם. ואולם אינה יכולה לטעון 'מאוס עלי' אלא כשיש רגלים לדבר, שהבעל אינו מתקבל עליה]. והסכמת הפוסקים שאין כופים אותו. (וע' בשו"ת מהרי"ק (קב) שיש לעשות סניף מדעת האומרים כופים להוציאה).

רבנו אליהו הוכיח שחייב אדם להשכיר עצמו ללמד תינוקות או לעשות מלאכה אחרת כדי לזון את אשתו. והתוס' דחו ראייתו, שאפשר שלא התחייב בכתובה אלא לעבוד עבודת הקרקע וכד' כדי לזון, אבל להשכיר עצמו אינו חייב. ומשמע בכמה פוסקים שנקטו להלכה כרבנו אליהו (ערמ"א וט"ז בית שמואל וחלקת מחוקק — סט,ג. ובעזר מקודש' שם משמע שחייב אף לחזור על הפתחים כדי לזונה. וע' אגרות משה יו"ד ח"ב קנח).

דפים סג — סד

ק"ח. המורדת על בעלה — האם מפסידה את הנכסים שהכניסה לבעלה בנדוניתה ועדיין הם קיימים? הסיקו בגמרא, כיון שרבא נסתפק ולא נפשט הספק, אם תפסה האשה את נדוניתה, אין מוציאים ממנה, ואם לא תפסה — אין נותנים לה, ואפילו הבגדים שהכניסה לו בנדוניתה ושמואם עליו בכתובתה ועדיין הבלאות קיימים — מפסדתם.

דף סד

ק"ט. האם יש דין 'מורד' ו'מורדת' בשומרת יבם?

לפי משנה ראשונה שמצות יבום קודמת למצות חליצה, אם תבע לייבם והיא אינה רוצה — כותבים עליה אגרת מרדין, אבל למשנה אחרונה שמצות חליצה קודמת, תבע לייבם — אין נזקקים לו. תבע לחלוץ (והיא אינה רוצה אלא להתייבם (רש"י) או שאינה רוצה לא לחלוץ ולא לייבם. עתוס') — נזקקים לו, ודינה כמורדת.